

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Фінансовий облік II»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

за темою № 8 - Облік власного капіталу

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління,
протокол від 31.08.21 № 1

Розробники: викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист Бондаренко Л.Ф.

Рецензенти:

1. Голова циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Цимбалістова О.А.
2. Професор кафедри бізнес адміністрування, маркетингу і туризму Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, д.е.н., професор Дружиніна В.В.

План лекцій:

1. Поняття та функції власного капіталу.
2. Формування та облік зареєстрованого (пайового), додаткового капіталу та капіталу у дооцінках.
3. Облік резервного та вилученого капіталу.
4. Облік забезпечень майбутніх витрат і платежів

Рекомендована література:

Основна література:

1. Атамас П.Й. Фінансовий облік: практикум. — К.: ЦУЛ, 2017. — 444 с.
2. Бондаренко Л.Ф., Кравченко Н.В. Фінансовий облік II. — Кременчук: КЛК НАУ, 2015. — 107 с.
3. Бруханський Р.Ф. Бухгалтерський облік. Підручник. — Тернопіль: ТНЕУ, 2016. — 480 с.
4. Бухгалтерський облік: навчальний посібник / Л.М. Янчева, Н.С. Акімова., О.В. Топоркова, Т.А. Наумова, Л.О. Кирильєва, Н.С. Герасимова, М.О. Ільченко. — Х.: ХДУХТ, 2015. — 448 с.
5. Верига Ю.А., Плаксієнко В.Я., Кулик В.А., Карпенко Є.А. Облік, оподаткування та аудит. Навчальний посібник. — К.: ЦУЛ, 2019. — 509 с.
6. Гудзь Н.В., Денчук П.Н., Романі Р.В. Бухгалтерський облік. Навчальний посібник. — К.: ЦУЛ, 2016. — 424 с.
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999р. №291 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
8. Крупка Я.Д., Задорожний З.В., Гудзь Н.В. Фінансовий облік: підручник. — 4-те вид. [доп. і перероб.]. — Тернопіль: ТНЕУ, 2017. — 451 с.
9. Лисиченко О.О., Атамас П.Й., Атамас О.П. Фінансовий облік: навчальний посібник. — К.: ЦУЛ, 2018. — 356 с.
10. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013р. №433 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
11. Нашкерська Г.В. Фінансовий облік. — К.: Кондор, 2014. — 504 с.
12. Островерха Р.Е. Організація обліку. Навчальний посібник. — К.: ЦУЛ, 2017. — 568 с.
13. Плаксієнко В.Я., Назаренко І.М., Гаркуша С.А. Безпаперова бухгалтерія на підприємстві. Навчальний посібник. — К.: ЦУЛ, 2018. — 252 с.
14. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999р. № 996-XIV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
15. Сльозко Т.М. Бухгалтерський облік в умовах інституційних перетворень.

Теорія і практика. — К.: ЦУЛ, 2017. — 304 с.

16. Слюсаренко В.Є. Практикум з бухгалтерського обліку. — К.: ЦУЛ, 2017. — 388 с.

17. Сук Л.К., Сук П.Л. С. Фінансовий облік: навчальний посібник. — К.: «Знання», 2015. — 647 с.

18. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський (фінансовий) облік, оподаткування і звітність. — К.: Алерта, 2013. — 982 с.

Допоміжна література:

1. Блакита Г.В. Бухгалтерський облік. Практикум. — К.: ЦУЛ, 2010. — 152 с.

2. Верхоглядова Н.І., Шило В.П., Ільїна С.Б. та ін. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика. — К.: ЦУЛ, 2010. — 536 с.

3. Дробязко С.І., Козир Т.М., Холод С.Б. Облік та оподаткування підприємств малого бізнесу. Навч. посіб. / за заг. ред. П.Й. Атамаса. — К.: ЦУЛ, 2012. — 416 с.

4. Жолнер І.В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами: навчальний посібник. — К.: ЦУЛ, 2012. — 368 с.

5. Кім Ю.Г. Бухгалтерський та податковий облік: Первинні документи та порядок їх заповнення. — К.: ЦУЛ, 2014. — 600 с.

6. Лень В.С. Фінансовий облік: навчальний посібник. — К.: Академія, 2011. — 608 с.

7. Лишиленко О.В. Фінансовий облік. Підручник. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 712 с.

8. Огійчук М.Ф. та ін. Практикум з фінансового та управлінського обліку за національними стандартами. — К.: ТОВ "Алерта", 2013. — 608 с.

9. Огійчук М.Ф. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами, за Податковим кодексом України: підручник. — К.: Алерта, 2011. — 1044 с.

10. Орлова В.К., Орлів М.С., Хома С.В. Фінансовий облік. Навчальний посібник. — К.: ЦУЛ, 2010. — 510 с.

11. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. №2755-VI (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>

12. Садовська І.Б., Божидарнік Т.В., Нагірська К.Є. Бухгалтерський облік. — К.: ЦУЛ, 2013. — 688 с.

13. Сук Л.К., Сук П.Л. Фінансовий облік: Навчальний посібник. — К.: Знання, 2012. — 647 с.

14. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський (фінансовий) облік, оподаткування і звітність. — К.: Алерта, 2013. — 982 с.

15. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. — 5-те вид., доповнене й перероблене. — К.: А.С.К., 2010. — 784 с.

16. Шара Є.Ю. Фінансовий облік 2. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 398 с.

17. Шара Є.Ю., Андрієнко О.М., Жидєєва Л.І. Бухгалтерський фінансовий та податковий облік. Навчальний посібник. — К.: ЦУЛ, 2011. — 424 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Офіційний сайт «Вісник податкової служби України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua>.
3. Офіційний сайт журналу «Все про бухгалтерський облік» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vobu.ua>
4. Офіційний сайт журналу «Дебет-Кредит» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://dtki.com.ua>
5. Офіційний сайт журналу «Податки і бухгалтерський облік» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://i.factor.ua>

1. Поняття та функції власного капіталу

На етапі, коли підприємство ще не має зовнішньої заборгованості, основна облікова формула капіталу: АКТИВИ = ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ, оскільки зобов'язання дорівнюють нулю.

Здійснюючи підприємницьку діяльність, підприємство неминуче використовує залучені кошти, тобто утворює борги. Боргові зобов'язання підтверджують права і вимоги кредиторів щодо активів підприємства, звідси: АКТИВИ = ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ + ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

З використанням залучених коштів власний капітал визначається як різниця між вартістю майна і борговими зобов'язаннями: ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ = АКТИВИ - ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Власний капітал - це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Сума *власного капіталу* - це абстрактна вартість майна, яка не є його поточною чи реалізаційною вартістю, а тому не відображає поточну вартість прав власників підприємства. На суму власного капіталу суттєво впливає оцінка в бухгалтерському обліку активів і кредиторської заборгованості, що була застосована при створенні підприємства, хоча випадково вона може збігатися із сукупною ринковою вартістю акцій підприємства чи з сумою, яку можна отримати від продажу чистих активів частинами або підприємства в цілому.

Зміст складових власного капіталу

Рахунок, відображення в балансі (+,-)	Елементи власного капіталу	Зміст
40 р. 1400 («+»)	Зареєстрований (пайовий) капітал: 1) Статутний капітал 2) Пайовий капітал	1) Зареєстрована вартість простих і привілейованих акцій для акціонерних товариств і сума оголошеного статутного капіталу для інших підприємств, зафіксована в статутних документах 2) Сума пайових внесків фізичних і юридичних осіб, якщо це передбачено статутними документами (споживчі товариства, колективні сільськогосподарські

Рахунок, відображення в балансі(+,-)	Елементи власного капіталу	Зміст
		підприємства, житлово-будівельні кооперативи, кредитні спілки)
41 р. 1405 («+»)	Капітал у дооцінках	Сума дооцінки (уцінки) необоротних активів і фінансових інструментів, які відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку відображаються у складі власного капіталу і розкриваються у звіті про фінансові результати (звіті про сукупний дохід)
42 р. 1410 («+»)	Додатковий капітал	Сума перевищення вартості продажу акцій над номінальною вартістю (емісійний дохід), безоплатно отриманих необоротних активів підприємством від інших осіб; інші види додаткового капіталу
43 р. 1415 («+»)	Резервний капітал	Сума резервів, створених підприємством відповідно до чинного законодавства або статутних документів
44 р. 1420 («+») («-»)	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Прибуток, реінвестований у підприємство, або непокритий збиток
45 р. 1430 («-»)	Вилучений капітал	Фактична собівартість акцій власної емісії, викуплених товариством у своїх акціонерів
46 р. 1425 («-»)	Неоплачений капітал	Заборгованість власників (учасників) із внесків до статутного капіталу

2. Формування та облік зареєстрованого (пайового), додаткового капіталу та капіталу у дооцінках

Формування та облік статутного капіталу (рахунок 401)

Статутний капітал - це зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства, тобто це сумарний внесок вкладів у майно (у грошовому виразі) засновниками підприємства при його створенні.

Розмір статутного капіталу визначається установчими документами і фіксується у Статуті підприємства.

Вимоги до статутного капіталу підприємств різних форм господарювання

Вид підприємства	Вимоги до статутного капіталу
Акціонерне товариство	Не менше від суми, еквівалентної 1250 мінімальним заробітним платам, виходячи зі ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення товариства
Товариство з обмеженою (додатковою) відповідальністю, командитне підприємство	Розмір визначається установчими документами та законодавчо не обмежується
Приватне підприємство	Розмір не встановлений і вимог щодо обов'язковості його створення немає

Кореспонденція рахунків з обліку статутного капіталу

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1.	Реєстрація статутного капіталу згідно установчих документів	46	401
2.	Погашення заборгованості засновниками за внесками до статутного капіталу	10, 11, 12, 14, 15, 20, 28, 30...	46
3.	Збільшення статутного капіталу (при перереєстрації) за рахунок: <ul style="list-style-type: none"> – пайового капіталу – додаткового капіталу – резервного капіталу – реінвестування нерозподіленого прибутку – реінвестування прибутків, нарахованого учасникам та засновникам підприємства – обміну облігацій на акції 	402 42 43 44 67 521	401
4.	Зменшення статутного капіталу: <ul style="list-style-type: none"> – з одночасним збільшенням пайового капіталу – через викуп власних акцій з метою їх анулювання – з одночасним збільшенням заборгованості підприємства перед засновниками та учасниками товариства 	401	402 45 67

Формування та облік пайового капіталу (рахунок 402)

Пайовий капітал – це сукупність коштів фізичних і юридичних осіб, добровільно розміщених у товаристві для здійснення його господарсько-фінансової діяльності. Пайовий капітал створюють підприємства, засновані на власності об'єднання громадян (споживчі товариства, колективні сільськогосподарські підприємства, житлово-будівельні кооперативи, кредитні спілки).

Формується пайовий капітал за сукупністю пайових внесків членів для спільного ведення підприємницької діяльності. Загальними зборами пайовиків визначаються розміри обов'язкових пайових внесків, виходячи із потреби у власних оборотних коштах.

Кореспонденція рахунків з обліку пайового капіталу

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1.	Формування (збільшення) пайового капіталу	10, 11, ...20, 28, 30...	402
2.	Перетворення статутного капіталу в пайовий при реорганізації товариства	401	402
3.	Зменшення пайового капіталу: <ul style="list-style-type: none"> – повернено кошти (внески) членам товариства – збільшення статутного капіталу з одночасним зменшенням пайового капіталу – списання непокритого збитку за рахунок пайового капіталу – виділення часток засновникам при ліквідації товариства 	402	30, 31 40 442 67

Облік власного капіталу ведеться в **журналі №7 «Облік власного капіталу та забезпечення зобов'язань»** за кредитом рахунків четвертого класу.

В балансі сума статутного та пайового капіталу відображається в I розділі пасиву у рядку **1400 «Зареєстрований капітал»**.

Зміни у власному капіталі знаходять своє відображення у звіті про власний капітал.

Формування і облік капіталу у дооцінках (рахунок 41)

Для обліку і узагальнення інформації про дооцінки (уцінки) необоротних активів і фінансових інструментів, які відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку відображаються у складі власного капіталу і розкриваються у звіті про фінансові результати (звіті про сукупний дохід) призначено рахунок 41 «Капітал у дооцінках». Залишок на цьому рахунку зменшується у разі уцінки та вибуття зазначених активів, зменшення їх корисності тощо.

Кореспонденція рахунків з обліку капіталу у дооцінках

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1.	Відображена сума дооцінки активів	10, 11, 12...	41
2.	Відображена дооцінка зносу (амортизації) дооцінених активів	41	13
3.	Відображена уцінка необоротних активів у межах попередньої дооцінки	41	10, 11, 12..

В балансі сума капіталу у дооцінках відображається в I розділі пасиву у рядку **1405 «Капітал у дооцінках»**.

Формування і облік додаткового капіталу (рахунок 42)

Для узагальнення інформації про суми, на які вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість, а також про вартість необоротних активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших осіб, та інші види додаткового капіталу призначено рахунок 42 «Додатковий капітал».

Кореспонденція рахунків з обліку додаткового капіталу

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1.	Відображена сума заборгованості акціонерів на різницю між продажною та номінальною вартістю розміщених акцій	46	421
2.	Відображена сума грошових коштів, що надійшли в обмін на первісно розміщені акції, яка перевищує номінальну вартість таких акцій	301, 311	421
3.	Відображено збільшення частки інвестора у сумі збільшення додаткового капіталу підприємства	14	422
4.	Відображена сума грошових коштів, що надійшли на рахунок підприємства від засновників у вигляді інших вкладів, яка перевищує статутний капітал	311	422
5.	Відображені курсові різниці, які виникають щодо дебіторської заборгованості або зобов'язань за розрахунками із господарською одиницею за межами України, погашення яких не плануються і не є ймовірними в найближчій перспективі, які відображаються у складі іншого додаткового капіталу та відображаються в іншому сукупному	36, 37, 63, 68	423

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
	доході		
6.	Безоплатно одержані необоротні активи	10,11,12	424
7.	Відображено вибуття безоплатно отриманих необоротних активів	424	10,11,12
8.	Збільшення інших видів капіталу за рахунок додаткового капіталу	42	40, 43
9.	Списані збитки за рахунок додаткового капіталу	42	442
10.	Анульовані акції, які раніше були викуплені на суму, що перевищує номінальну вартість	421	451
11.	Зменшення додаткового капіталу з одночасним зменшенням заборгованості засновників за внесками до капіталу підприємства	42	46

В балансі сума додаткового капіталу відображається в I розділі пасиву у рядку **1410 «Додатковий капітал»**.

3. Облік резервного та вилученого капіталу

Формування та облік резервного капіталу (рахунок 43)

Резервний капітал - це сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства та установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

Згідно Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. №436-IV у господарському товаристві створюються резервний (страховий) фонд у розмірі, встановленому установчими документами, але не менш як 15% статутного капіталу, а також інші фонди, передбачені законодавством України або установчими документами товариства. Розмір щорічних відрахувань до резервного (страхового) фонду передбачається установчими документами, але не може бути меншим п'яти відсотків суми прибутку товариства.

Згідно Закону України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. №514-VI резервний капітал - не менше ніж 15%; згідно Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. №1576-XII - не менше 25%.

Резервний капітал створюється для покриття збитків товариства, а також для виплати дивідендів за привілейованими акціями. Залишки невикористаних коштів Резервного капіталу переходять на наступний рік.

Аналітичний облік резервного капіталу ведеться за його видами та напрямками використання.

Кореспонденція рахунків з обліку резервного капіталу

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1.	Спрямовані кошти на створення резервного капіталу	443	43
2.	Збільшення резервного капіталу за рахунок зменшення додаткового капіталу	42	43
3.	Використання резервного капіталу на покриття збитків підприємства	43	442
4.	Використання резервного капіталу на виплату дивідендів за привілейованими акціями	43	671

В балансі сума резервного капіталу відображається в I розділі пасиву у рядку **1415 «Резервний капітал»**.

Облік вилученого капіталу (рахунок 45)

Вилучений капітал - це фактична собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених акціонерним товариством у його учасників.

Облік вилученого капіталу у разі викупу власних акцій (часток) у акціонерів з метою їх перепродажу, анулювання (зменшення статутного капіталу) тощо ведеться на активному рахунку 45 «Вилучений капітал».

На дебеті рахунка 45 відображається фактична собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених господарським товариством у його учасників, на кредиті - вартість анульованих або перепроданих акцій (часток).

Аналітичний облік вилученого капіталу ведеться за видами акцій (вкладів, паїв).

Кореспонденція рахунків з обліку вилученого капіталу

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1.	Викуплені власні акції у акціонерів за грошові кошти	451	301, 311
2.	Надійшли грошові кошти в результаті здійснення перепродажу акцій	301, 311	451
3.	Відображено зменшення статутного капіталу у зв'язку з викупом власних акцій у акціонерів за номіналом з метою їх анулювання	401	451
4.	Анульовані акції, що раніше були викуплені на суму, що перевищує номінальну вартість	421	451

В балансі сума вилученого капіталу відображається в I розділі пасиву у рядку **1430 «Вилучений капітал»** зі знаком «мінус».

4. Облік забезпечень майбутніх витрат і платежів

Забезпечення - зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу.

Забезпечення створюються для відшкодування наступних (майбутніх) операційних витрат на:

- виплату відпусток працівникам;
- додаткове пенсійне забезпечення;
- виконання гарантійних зобов'язань;
- реструктуризацію;
- виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів;
- забезпечення відновлення земельних ділянок тощо.

Суми створених забезпечень визнаються витратами.

Забезпечення використовується для відшкодування лише тих витрат, для покриття яких воно було створено.

Узагальнення інформації про рух коштів, які за рішенням підприємства резервуються для забезпечення майбутніх витрат і платежів і включення їх до витрат поточного періоду ведеться на рахунку **47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів»**.

На кредиті рахунка 47 відображається нарахування забезпечень, на дебеті - їх використання.

Аналітичний облік забезпечення майбутніх витрат і платежів ведеться за їх видами, напрямками формування й використання.

В балансі забезпечення майбутніх витрат і платежів відображаються:

- довгострокові - в II розділі пасиву у рядку **1520 «Довгострокові забезпечення»;**
- поточні - в III розділі пасиву у рядку **1660 «Поточні забезпечення».**

Кореспонденція рахунків з обліку забезпечення майбутніх витрат і платежів

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1.	Резервуються підприємством кошти для забезпечення майбутніх витрат, пов'язаних з відпустками: <ul style="list-style-type: none"> – виробничого персоналу – управлінському апарату цехів – адміністративному апарату – працівникам збуту 	23 91 92 93	471
2.	Використання резерву на виплату відпусток	471	661, 651
3.	Резервуються підприємством кошти для реалізації програми пенсійного забезпечення	23,91,92,93	472
4.	Використання резерву для реалізації програми пенсійного забезпечення	472	651
5.	Резервуються підприємством кошти для забезпечення майбутніх витрат на проведення гарантійних ремонтів проданої продукції	23, 39, 68, 91, 92, 93, 94	473
6.	Використання гарантійних зобов'язань на проведення гарантійних ремонтів проданої продукції (списані виробничі запаси)	473	20, 23, 63, 65, 66...